

А.Т. Алышкенова *¹, С.С. Асанова ¹

¹*Л.Н. Гумилёв атындағы ЕҰУ 2-курс докторанты, Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан*

E-mail: aigul_alshykenowa@mail.ru

<https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-5461.01>

²*М.Әуезов атындағы ОҚУ, PhD, доцент, Қазақстан Республикасы, Шымкент*

E-mail: saltanat_dake@mail.ru

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДА ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ІСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУ ТАРИХЫ (1932-1991)

Аңдатпа

Мақалада, бұрын ғылыми айналымға енгізілмеген архивтік құжаттар негізінде Оңтүстік Қазақстан облысының 1932-1991 жж. денсаулық сақтау ісінің қалыптасу процесі зерттеледі. Сонымен қатар, осы саладағы мемлекеттік саясат пен халықтың денсаулығын жақсарту бойынша атқарылған шаралар туралы қосымша мәліметтер ұсынылады. Оңтүстік Қазақстан облысының денсаулық сақтау жүйесі кеңестік кезеңнің өзінде медицина саласындағы мамандарды даярлау, ғылыми орталықтармен байланыс орнату арқылы дәрілік препараттар мен дәрі-дәрмектерді өңдеу, емдеу шараларын ұйымдастыру, елде-мекен-дерде ауруханалар салу мен оның техникалық базасын күшейтуге бағытталды. Мақаланың хронология-лық кезеңі бойынша Оңтүстік Қазақстан облыстық архиві мен ҚР Орталық мемлекеттік архиві қорындағы деректерді ғылыми айналымға енгізу арқылы өңірдегі санитарлық-эпидемиологиялық жағдайға кезең бойынша толық сипаттама беру, өсу және төмендеу көрсеткіштерін анықтау және негізгі мәселелер бойынша толыққанды сипаттама беруді қамтиды. Облыстың медицина саласы Екінші дүниежүзілік соғыс жылдары мен 1970-жылдары қанқынды түрде дамыды. Бұл өңірдің орналасуы мен өзіндік ерекшелік-теріне байланысты болды. Мақала ғылыми зерттеудің салыстырмалы-тарихи, мәліметтерді тарихнамалық жүйелеу және деректемелік іздестіру әдістеріне негізделген.

Түйін сөздер: медицина, Оңтүстік Қазақстан, денсаулық сақтау жүйесі, дәрі-дәрмек, емдеу, мамандар, ауруханалар.

Алышкенова А.Т.*¹, Асанова С.С.²

¹*Докторант 2 курса ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Республика Казахстан, Нұр-Сұлтан*

E-mail: aigul_alshykenowa@mail.ru

²*PhD, доцент ЮКУ им. М. Ауезова, Республика Казахстан, Шымкент*

E-mail: saltanat_dake@mail.ru

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В ЮЖНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ (1932-1991)

Аннотация

В 1932-1991 гг. Южно-Казахстанской области на основании архивных документов, ранее не включенных в научный оборот, изучается процесс становления здравоохранения. Кроме того, будут представлены дополнительные сведения о государственной политике в этой сфере и о проводимых мерах по улучшению здоровья населения. Система здравоохранения Южно-Казахстанской области еще в советский период была ориентирована на подготовку специалистов в области медицины, обработку лекарственных препаратов и лекарственных препаратов путем установления связей с научными центрами, организацию лечебных мероприятий, строительство больниц в населенных пунктах и усиление их технической базы. Введение в научный оборот данных из фондов Южно-Казахстанского областного архива и Центрального государственного архива РК по хронологическому периоду статьи включает подробное описание санитарно-эпидемиологической ситуации в регионе по периодам, определение показателей роста и снижения, а также подробное описание основных вопросов. Медицинская отрасль области развивалась в годы Второй мировой войны и в 1970-е годы. Это было связано с расположением и самобытностью региона. Статья основана на методах

сравнительно-исторического научного исследования, историографической систематизации данных и источникового поиска.

Ключевые слова: медицина, Южный Казахстан, система здравоохранения, медицина, лечение, специалисты, больницы.

Alshykenova A.T.*¹, Assanova S.M.²

¹2nd year doctoral student, ENU named after L.N. Gumilyov Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan

E-mail: aigul_alshykenova@mail.ru

²PhD, SKSU named after M. Auezov, Republic of Kazakhstan, Shymkent

E-mail: saltanat_dake@mail.ru

THE HISTORY OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF HEALTHCARE IN THE SOUTH KAZAKHSTAN REGION (1932-1991)

Abstract

In 1932-1991 South Kazakhstan region on the basis of archival documents not previously included in scientific circulation. the process of formation of healthcare is being studied. In addition, additional information will be provided on the state policy in this area and on the measures taken to improve the health of the population. Back in the Soviet period, the healthcare system of the South Kazakhstan region was focused on training specialists in the field of medicine, processing medicines and medicines by establishing links with scientific centers, organizing medical events, building hospitals in settlements and strengthening their technical base. The introduction into scientific circulation of data from the funds of the South Kazakhstan Regional Archive and the Central State Archive of the Republic of Kazakhstan for the chronological period of the article includes a detailed description of the sanitary and epidemiological situation in the region by period, the definition of growth and decline indicators, as well as a detailed description of the main issues. The medical branch of the region developed during the Second World War and in the 1970s. This was due to the location and identity of the region. The article is based on the methods of comparative historical scientific research, historiographical systematization of data and source search.

Keywords: medicine, South Kazakhstan, healthcare system, medicine, treatment, specialists, hospitals.

Кіріспе. Кез келген мемлекеттің медицина жүйесі сол ел азаматтарының әл-ауқаты мен денсаулығын қорғауға бағытталған. Елдегі экономика мен мәдениеттің дамуы, халықтың әл-ауқаты мен денсаулығына деген қамқорлық демографиялық процестің өсуіне өз әсерін тигізеді.

ҚР ОМА (Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві) мен ОҚ ОМА (Оңтүстік Қазақстан облыстық мемлекеттік архиві) қорындағы денсаулық сақтау ісінің дамуы мен осы саладағы мәселелер жөніндегі мәліметтер біздің қызығушылығымызды арттырды. Архив қорындағы құжаттарда 1950-1960 жж. облыстағы эпидемиялық ахуал, аурулармен күрестегі профилактикалық шаралар, ал 1970-1980 жж. емдеу мекемелерінің санын көбейту, олардың материалдық-техникалық базасын қалыптастыру, кадрлар-ды даярлау мәселесі мен КСРО МҒА-мен КСРО Денсаулық сақтау министрлігінен жолданған қаулылар мен бұйрықтар толық қамтылған. Аталған құжаттар ғылыми мақаланы жазуда дерек көзі ретінде қолданылды.

Оңтүстік Қазақстан облысының денсаулық сақтау саласының дамуы арқылы өңірдегі медициналық қызмет көрсетудің әр жылдар бойынша даму тенденциясы туралы маңызды мәліметтер алуға болады. 1969 ж. КСРО мен одақтас республикалардың денсаулық сақтау туралы заңнамасында көрсетілген маңызды міндеттер медицина саласының дамуына зор серпін берді. Осы заңнама шеңберінде ауылдық жерлерде медицина мекемелері ашылып, ауыл тұрғындарының денсаулығын жақсарту бойынша маңызды шаралар қабылдана бастады. Ең маңызды өзгерістердің бірі шалғай ауылдар үшін авиациялық қызметтің іске қосылуы еді.

1970-жылдары медицинаның дамуы жаңа кезеңге қадам басты. Себебі, осы уақытта облыс аумағында кадр мәселесі өзінің шешімін таба бастады. Ауылдық жерлерді есептемегенде қалалық ауруханаларда да мамандар жетіспеушілігі байқалған болатын. Сол себепті де медициналық мекемелер үшін 3 училище 9 мамандық бойынша 3000-3500 студентті оқытумен айналысты. Сонымен қатар кадр мәселесінде маман-дардың біліктілігін жетілдіру мәселесі де оң шешімін таба бастады.

Көптеген ауруханалар үшін жаңа орындар, медициналық жабдықтар мен күтім заттарын сақтауға арналған жабдықтау бөлмелері де жасақталды. Бұл шаралар КОКП Министрлер кеңесінің 1977 ж.

«Халық денсаулығын одан әрі жақсарту жөніндегі шаралар туралы» атты қаулысы негізінде әлеуметтік даму жоспанына сәйкес жүргізілді.

XX ғ. Қазақстан мен оның өңірлерінде денсаулық сақтау саласының жалпы көрсеткіші оң нәтижеге ие болғанымен, жекелеген аудандар бойынша даму көрсеткіші айтарлықтай бірдей көрсеткішке ие болмады. Бұл сол өңірдің орналасуына, экономикалық дамудың қай саласына бейімделуге байланысты болды. Себебі, денсаулық сақтау жүйесі әлеуметтік-тұрмыстық сала мен өнеркәсіптің дамыған орталық-тарында, ірі қалалар мен индустриалды аймақтарда басты назар аударылып, дамыды. Ал аграрлық облыс-тарда медицинаның артта қалушылығы байқалды. Сондықтан да біз Оңтүстік Қазақстан облысының денсаулық сақтау жүйесінің дамуының біркелкі дамымағандығын ескере отырып әрбір кезең бойынша даму тенденциясына салыстырмалы талдау жасаймыз. Оңтүстік Қазақстан облысының медициналық ахуалына сипаттама бере отырып, республиканың денсаулық сақтау жүйесінің XX ғ. нақты көрінісін жасай аламыз. Зерттеу тақырыбының өзектілігі де осы негізде құрастырылған.

Оңтүстік Қазақстан облысының денсаулық сақтау жүйесінің даму кезеңдерін сипаттауда 4 кезең бойынша бөліп қарастырамыз:

Соғыстан кейінгі кезең. Соғыстан кейінгі кезеңде облыстың денсаулық сақтау жүйесінің дамуы төмен деңгейде болды. Емдеу мекемелері мен олардағы төсектер саны айтарлықтай төмен деңгейде болды. Әсіресе, ауылдық жерлерде медициналық мекемелер мен кадр мәселесі ең өзекті болып табылды. Аудандар мен ауылдық жерлерде медициналық мекемелер салынып бітпеді немесе құрылыс баяу жүргізілді. Кейбір мекемелердің материалдық-техникалық жабдықталу базасы өте нашар болды және тез арада жөндеу жұмыстарын жүргізуді талап ететін дәрежеде еді.

Жаңа емдеу мекемелерінің қажеттілігі туындаған кезде ауылдық және аудандарда ауруханалар салу жүргізілді. Алматы қаласы «Қалажобалау» мекемесімен облыста №410 үлгілік мекемесі жасақталды. 1949 ж. 25 орындық амбулаториялар Шаян, Созақ, Киров аудандарында күрделі жөндеуден өткізілді.

1950-жылдары облыстық санитарлық инспекциясы жаңадан салынып жатқан мекемелерге тексеріс-тер жүргізіп отырды. 1952 жылы «Қазмемқұрылысжоба» мекемесі сауықтыру-емдеу мекемелерінің құрылыс жұмыстарымен айналыса бастады және осы жылы «Сарыағаш» сауықтыру орталығының құрылысын бастады. «Сарыағаш» емдеу-сауықтыру орталығының минералдары 1940 жылдары белгілі бола бастады. Ал құрылысы тек 1952 жылы басталған болатын. Ал құрылыс жұмысымен айналысатын «Қазмем-құрылысжоба» мекемесі 1930 жылдан бері құрылыстарды жобалаумен айналысады. Республика бойынша жетекші жобалау институты ретінде көптеген маңызды нысандардың құрылыстарына қатысты.

1960-1970 жылдар. КСРО Денсаулық сақтау министрлігі, Қазақ КСР Денсаулық сақтау министрімен облыстық денсаулық сақтау департаментімен бірлескен шаралар кешені жүргізілді. Бұл кезеңде облыста денсаулық сақтау жүйесін дамыту бойынша кешенді шаралар жүргізілді. Атап айтар болсақ, облыстағы мектеп жасына дейінгі балалардың денсаулығын тексеру, мектеп пен колледж (техникум) білім алушы-лары мен қызметкерлерін жыл сайын тексерістен өткізу, облыстағы туберкулезбен ауыратындарды есепке алу, емдеу және егу шараларын жүргізу, туберкулезбен күресті ұйымдастыру шаралары жүргізілді.

Ауыл тұрғындарына медициналық қызметті көрсету мен сапасын жақсарту бойынша жұмыстар кешені нақтыланып, 1964 ж. ауылдық жерлерге 57 дәрігер жіберілді. 1965 жылы Түркістанда 100 төсектік аурухана, «Тимур» совхозында 35 төсектік және Бугун ауылында 50 төсектік учаскелік ауруханалар пайдалануға берілді.

XX ғ. 50-70 жылдарында Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша денсаулық сақтау саласының даму қарқыны келесідей көрсеткішке ие болды:

- материалдық-техникалық базасы қалыптасты және жарақтандыру;
- білікті мамандар, медицина кадрларын даярлаудағы жетістіктер;
- облыс мен көрші аудандар бойынша профилактикалық шараларды ұйымдастыру;
- қауіпті әрі жұқпалы ауруларды тіркеу мен емдеу шараларын ұйымдастыру.

1970-1980 жылдар. Облыста осы кезеңде денсаулық сақтау саласы 2 бағыт бойынша өте жақсы дамыды: біріншісі, кадр мәселесі, екіншісі медицина орталықтарын материалдық-техникалық жабдықтау мәселесі. Кадр мәселесі мен медицина орталықтары өз шешімін таба бастады. Медицина қызметкерлерінің саны 558 адамға, дәрігерлер – 49, тіс дәрігері – 19, ал орта медицина қызметкерлерінің саны 490-ға артты.

1970 ж. облыс бойынша медицина кадрларын даярлаумен 3 медициналық училище айналысты. Бұл оқу орындары 2500 студентті 9 мамандық (тіс дәрігері, фармацевт, фельдшер, акушер,

зертханашылар, медбикелер) бойынша дайындады. Осы кезеңде медицина қызметкерлерінің біліктілігін арттыру да күн тәртібінде болып, 1970 жылдың өзінде 188 дәрігер мен 1247 кіші және орта медицина қызметкерлері біліктілік жетілдіру курстарынан өтті.

1970 жылдары медицина мекемелерінің материалдық-техникалық жабдықталуы жақсара бастады: ауруханаларда төсек-орындар саны артты, кадрлар мәселесі бір жолға қойылды, емдеу шаралары мен науқастарды тіркеуге алу жұмыстары артты. Бұл аталған шаралар 1977 ж. 22 қыркүйектегі КСРО Министрлер Кеңесі мен КОКП ОК-нің №870 «Халық денсаулығын одан әрі жақсарту және әлеуметтік-экономикалық даму жоспары туралы шаралар туралы» қаулысы негізінде орындалып одан әрі өз жалға-сын тапты. Аталған өзгерістер одан кейінгі жылдары облыстың демографиялық жағдайының жақсаруына өз әсерін тигізді. Бұл 1975-1980 жж. облыс бойынша туу коэффициентін 24.1-ден 24.3-ке дейін өзгертті. Балалар мен аналар өлімінің көрсеткіштері төмендеді, өнеркәсіпте және совхоздарда жұмысшылардың аурушандығы төмендеді.

1980-1991 жылдар. 1980-жылдары денсаулық сақтауды басқаруды ұйымдастыру және медициналық мекемелердің материалдық-техникалық базасын жақсарту жұмыстары жалғасты. Денсаулық сақтау мекемелері автокөлік, жұмсақ төсектер үшін қосымша материалдық ресурстар мен қаражат бөлінген қалалық денсаулық сақтау бөлімінің штаты нығайтылды. Денсаулық сақтаудың материалдық-техникалық базасы айтарлықтай дамыды. Ауруханалар, емханалар мен басқа да нысандардың құрылысына ІХ бесжылдықта 204,2 млн. рубль және Х бесжылдықта 188,3 млн. рубль жұмсалды. Десе де аталған жақсар-ту шараларының қабылдануымен денсаулық сақтау саласында нашарлау процесі байқалды. Көптеген ауруханалар мен емханалар, перзентханалар және диспансерлік бөлімдерде науқастар санының асып кету жағдайлары кездесіп жатты.

1980-жылдардың басында медициналық білім беруді дамыту, медициналық кадрларды тәрбиелеу, іріктеу және орналастыру бойынша жұмысты жақсарту, олардың біліктілігін арттыру бойынша шаралар жүзеге асырылды. Осы мақсатта Оңтүстік Қазақстанда Алматы медициналық институтының провизор-ларды даярлау жөніндегі Шымкент филиалы ашылды. Жыл сайын 1700 дәрігер мен 7 мың орта медицина қызметкері жіберілетін ауылдық денсаулық сақтау мекемелеріне ерекше назар аударылды. Нәтижесінде барлық ауылдық учаскелік ауруханалар мен дәрігерлік амбулаториялар дәрігерлермен қамтамасыз етілді. Оларды 2-3 дәрігермен толықтыру шаралары қабылданды. 1982 жылдың 1 шілдесінде учаскелік ауру-ханалардың 2 дәрігері 32,0% және 3 дәрігері 33,0% және сәйкесінше 19,5% және 7,8% дәрігерлік амбула-ториялар болды. Алайда, туберкулез ауруы бойынша эпидемиологиялық көрсеткіштердің төмендеу қарқыны әлі де жеткіліксіз болып қалды, венерологиялық аурулармен сырқаттанушылықтың өсуіне жол берілді. Онкологиялық науқастар мен психологиялық аурулары бар науқастар санының көбеюі ерекше алаңдаушылық туғызды. Балалар мен босандыру мекемелерінің материалдық базасы қанағаттанарлықсыз деңгейде болды. Перзентханалардың шамадан тыс жүктелуіне байланысты санитарлық-эпидемиология-лық режимнен 2 есе асып түсті, бұл жағдайдың нашарлауына әкелді.

Денсаулық сақтау органдары жүргізіп жатқан шаралар халықтың, оның ішінде Оңтүстік Қазақстанда да денсаулығын сипаттайтын жекелеген көрсеткіштерді жақсартуға мүмкіндік берді.

Мақсаты мен міндеттері. 1932-1991 жж. Оңтүстік Қазақстан облысының денсаулық сақтау жүйе-сінің қалыптасуы мен даму тарихын архивтік деректер негізінде тың мәліметтермен толықтыру. Осы мақсатқа жету үшін келесідей міндеттерге қол жеткізу көзделді:

- Оңтүстік Қазақстан облыстық мемлекеттік архиві қорындағы деректерді ғылыми айналымға енгізу;
- облыстағы денсаулық сақтау саласындағы қол жеткізген нәтижелер мен оққылықтарды анықтау;
- денсаулық сақтау саласының қалыптасу тарихындағы өзекті мәселелер төңірегінде тарихнамалық талдау жасау;
- Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша халыққа медициналық көмек көрсету, емдеу орындарының желісін салу, жұкпалы аурулар мен індеттерге қарсы күрес және осы салада кадрлар даярлау мәселесіне тарихнамалық талдау жасау;
- зерттеу мәселесіне қатысты 4 кезең бойынша облыстағы денсаулық сақтау саласының өзекті мәселелерін анықтау және нәтижелерін ұсыну.

Материалдар мен әдістемесі. Зерттеу мақаласына қойылған мәселелерді ғылыми тұрғыдан ашып көрсету салыстырмалы-тарихи, мәліметтерді тарихнамалық жүйелеу және деректемелерді іздестіру әдіс-теріне және модернизация теориясы мен тарихилық пен объективтілік принципіне негізделген.

Салыстырмалы-тарихи әдісті басшылыққа ала отырып, зерттеу мәселесінде қарастырылатын денсау-лық сақтау саласына қатысты кешенді зерттеулер мен теориялық ұстанымдарды салыстырмалы түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, зерттеу хронологиясына сәйкес

Оңтүстік Қазақстан облысының денсаулық сақтау саласының дамуын өзге өңірлермен салыстыру, даму динамикасына талдау жасау. Зерттеу тақырыбына қатысты кешенді зерттеулерді талдау мен архивтік құжаттарды іздеу мен ғылыми айналымға енгізуде деректемелерді іздестіру әдісі негізге алынды.

Модернизация теориясы негізінде Қазақстанның XX ғ. 30-90 жылдардағы экономикалық даму көрсеткішін, халықтың әлеуметтік жағдайындағы өзгерістерді, халыққа медициналық қызмет көрсету саласының өңірлер бойынша даму динамикасы мен оны жетілдіру

Тарихилық пен объективтілік принципі бойынша зерттелетін кезеңнің ерекшеліктерін ескере отырып, Оңтүстік Қазақстан облыстық денсаулық сақтау саласындағы өзгерістерге, кадрлардың қалыптасу тарихын өткен кезең мен бүгінді және келешекті байланыстыра отырып, тарихи процесстің тарихи жағдайларға сәйкес даму ерекшеліктері мен оның ішкі қайшылықтарын салыстыра отырып қарастыруға мүмкіндік береді.

Талқылау (кімдер зерттеді). XX ғ. 30-жылдарынан басталған Оңтүстік Қазақстан облысының денсаулық сақтау саласы мен медицинасының қалыптасуы, жұқпалы аурулармен күрес, емдеу орындарының пайда болуы, кадрларды даярлауда атқарған кешенді шараларына қатысты тарихнамалық және жеке-леген зерттеулер бойынша еңбектерге талдау жасау отандық тарихнамада өте аз зерттелген мәселенің бірі. Себебі, сол кездегі денсаулық сақтау саласының қалыптасуы мен дамуына қатысты жалпылама тарихнамалық зерттеулер жасалғанмен, жекелеген облыстар бойынша кешенді зерттеу жүргізген еңбектердің қатары аз. Бұл бағыттағы зерттеулердің көп бөлігі тарихи очерк түрінде және жалпылама шолу ретінде қарастырып өткен болатын. Атап айтар болсақ, КСРО кезеңіндегі Қазақстанның денсаулық сақтау жүйесіне қатысты кейбір топтастырылған мәліметтер 1925-1940 жж. арналған құжаттар мен материалдар жинағында жарық көрді. Жинақтың маңыздылығы ұсынылған құжаттарда елдегі медицина қызметінің дамуы мен кемшіліктері, өңірлердегі денсаулық сақтау мекемелерін қалпына келтіру жөніндегі шаралар кешенін құрайды [1]. Сонымен қатар, зерттеуші И.Г. Исаевтың Кеңестік кезеңдегі республиканың денсаулық сақтау жүйесінің дамуына қатысты тарихнамалық еңбегі де маңызды зерттеулер қатарына жатады [2].

Р.Самарин еңбегінде Қазақстанның кеңестік кезеңдегі денсаулық сақтау жүйесінің табыстары мен XX ғасырдың басындағы жұқпалы аурулар мен індеттермен күрестегі қабылдаған шешімдері мен ауқымдар шаралары туралы баяндалады [3].

1967 ж. бүкіл республиканың медицина тарихына арналған іргелі еңбек Ә. Шокиннің авторлығымен жарыққа шықты. Автор өз еңбегінде республика аумағындағы санитарлық-эпидемиологиялық қызметіне қатысты тың архивтік деректерді қолдана отырып, емдеу-прафилактикалық желісінің нығаюы жағдайына талдау жасайды [4]. Ал зерттеуші Т.Ш. Шарманов өзінің шағын көлемді еңбегінде республикадағы кеңестік денсаулық сақтау жүйесінің қалыптасуы мен дамуына талдау жасайды [5].

Елімізде медицинаның қалыптасуымен фармацевтика желісі де дами түсті. Олардың ішінде Шымкент фармацевтика өнеркәсімінің дамуы республика шеңберінде фитохимиялық өндірістерді игеру мүмкіндігін берді. Аталған мәселе С.Субханбердиннің зерттеу жұмысында көрініс тапқан [6].

Отандық тарихнамада Қазақстанның денсаулық сақтау саласына қатысты архивтік құжаттардың аздығына қарамастан, Оңтүстік Қазақстан облыстық денсаулық сақтау саласының қалыптасуы мен дамуына қатысты Шымкент қалалық денсаулық сақтау бөлімінде және облыстық архив қорындағы 134-қор, 2-істе құжаттар сақтаулы.

Зерттеу нәтижесі. Медицианың дамуы және халық денсаулығының сапасы табысты мемлекет пен қоғамның қолайлы қалыптасуының негізгі қағидаттары болып табылады. Денсаулық сақтау жүйесінің жалпы даму көрсеткіштері мен деңгейі – елдегі немесе мемлекеттегі формациялық және өркениеттілік қатынастардың маңызды сипаты болып табылады. Дамушы елдердегі медицинаның жағдайы мен оның кадрлық әлеуеті өркениеттілік жетістіктерді бағалау барысында шешуші факторлардың бірі болып келе жатыр [7, 10-б.].

Қазақстанда кеңес үкіметінің орнауымен билікке келген большевиктер негізгі басымдық ретінде – денсаулық сақтау жүйесін ұйымдастыруға бағыттады.

Оңтүстік Қазақстан облыстық денсаулық сақтау саласының қалыптасуы мен дамуына байланысты мәселені зерттеуде маңызды дерек ретінде архивтік құжаттарды пайдаландық.

Оңтүстік Қазақстан облысының денсаулық сақтау жүйесінің соғыстан кейінгі кезеңдегі жағдайы келесідей сипатта болды: медициналық мекемелерді қалпына келтіру, жөндеу жұмыстарын жүргізу; жаңа құрылғылар мен қондырғыларды енгізу; кадр мәселесін шешіп, мамандар қатарын толықтыру т.б. Ай-мақтың соғыстан кейінгі кезеңдегі медициналық жағдайы айтарлықтай жақсаруға бағыт алды.

КСРО-дағы мықты медициналық мекемелер ғылымның дамуымен түрлі аурулар мен оларды емдеу және алдын алу шараларын ұйымдастырудың кешенді бағдарламалары негізінде 1950-жылдардың өзінде республика-лық, облыстық және аудандық денсаулық сақтау басқармаларына арнайы хаттар жолдау арқылы бірлес-кен жұмыстар кешенін жүргізе бастады. Мұндай жұмыстар жалпы хабарландыру мен арнайы хаттар арқылы жүргізіліп отырды.

1947-1952 жж. КСРО Денсаулық сақтау министрі Е.И. Смирновтың Оңтүстік Қазақстан облысының қалалық және ауылдық жерлердегі медициналық ахуалын жақсарту бойынша қаулысы негізінде ауылдық жерлерге дәрігерлерді жолдау жұмыстары жасалды. Оңтүстік Қазақстан облысы 19 аудан мен 2 қаладан тұрады. Аталған өңірде бірнеше кәсіпорындар орналасқан. Олардың жұмысшыларының жұмысқа қабі-леттілігі мен медициналық жағдайы үнемі дәрігерлер бақылауында. 1949 жылы өңірдегі дәрігерлермен қамтамасыз ету үшін 1948-1949 жж. дәрігер мамандығының түлектерін кадр мәселесі нашар аудандарға жолдау жұмыстары жүргізілді. Кадр тапшылығы бар аудандарға: Қызылқұм, Фрунзе, Киров, Шәуілдір, Шаян және Созақ аудандары. Бұл аудандарда дәрігерлер саны – 1-2 санды құрайды.

1948-1949 жж. Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша Денсаулық сақтау департаментінің есебінде 330 дәрігер тіркелген, оның 136-ы Шымкент қаласына тиесілі болды [8, 10-п.]. Оның ішінде Камл-құм, Киров, Фрунзе, Сайрам, Келес аудандарында хирургиялық операциялар жасайтын мүмкіндік болмады. Сол үшін де 1950 ж. Созақ ауданында хирургиялық операция жасау базасы ашылды.

Облыстық денсаулық сақтау мекемесі өңірдегі халықтың денсаулығын сақтау, медициналық көмек көрсету, балаларда туа пайда болатын аурулардың алдын алу мен санитарлық-эпидемиялық қызметті жақсартуда ірі ғылыми мекемелермен бірлескен жұмыстар шарасын жүзеге асырып отырды. Денсаулық сақтау мекемелерінің басты міндеті – халықтың денсаулығын жақсарту, түрлі аурулардың алдын алу, мектеп жасына дейінгі балалардың денсаулығын бақылау мен тексеру секілді жұмыстар кешенін құрады. Әсіресе, мектеп жасына дейінгі балалардың ішінде белгілі бір ауру түрі бойынша есепте тұрған немесе денсаулығында ақауы бар балаларды анықтауда ғылыми зерттеу орталықтарымен бірлескен жұмыстар атқарып отырды. Осындай сипаттағы жұмыстардың бірі 1958 ж. 24 қарашада КСРО медицина ғылымы Академиясының кеуде хирургиясы институтынан жолданған хатта анық көрсетіледі. Онда Шымкент облыстық денсаулық сақтау басқармасының меңгерушісіне КСРО Денсаулық сақтау министрінің орынбасары М.Хомутов пен КСРО МҒА (Медицина ғылым академиясы) Кеуде хирургиясы ғылыми-зерттеу институтының Президенті Академик А.Н. Бакулевтің тапсырмасымен туу жүрек аурумен ауыра-тын балаларды есепке алу жұмысы жүктеледі. Аталған жұмыстың КСРО-да алғаш рет ұйымдастырылып жатқандығы мен оның үлкен практикалық маңызының бары айтылады. Бұл шараның келесідей маңызы болды: есепке алу жұмыстарының нәтижесінде жүрек ауруымен ауыратын балалардың тізімі жасалып, оларға көмек осы институт базасында көмек жүргізіледі. Сол себепті де осындай жауапты істі жасауды үлкен жауапкершілікпен жүргізуді тапсырады [8, 5-п.].

Аталған іс-шаралар кешенін ұйымдастырушы КСРО МҒА Кеуде хирургиясы институты – XX ғ. көр-некті хирургі, академик А.Н. Бакулевтің бастамасымен құрылған болатын. Институттың негізгі миссиясы – туа біткен және жүре пайда болған жүрек ауруларының анықтау мен емдеу шаралын ұйымдастыру. 1956 ж. құрылған сәттен бастап институт елдегі ең мақсы медициналық мекемеге айналды. 1959 ж. жаңа ғимаратқа көшіріліп, науқастарға арнап 256 төсек ұйымдастырылды [9, 14-б.].

Облыстың туберкулез ауруының алдын алу мен емдеу шараларын жүргізу бойынша кешенді жұмыстар 1961 ж. 5 тамыз мен 1962 ж. 1 қаңтарына дейінгі уақытта облыстық денсаулық сақтау қорында-ғы құжатпен келесідей мәліметтер ұсынылған: 1961 ж. 25 қыркүйегінде Қаз КСР Министрлер Кеңесінің 1960 ж. 29 қыркүйектегі №1017 бұйрығында Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша туберкулезбен ауыр-ғандарға көмек ұсынылған. Онда КСРО Министрлер Кеңесінің №972 бұйрығында, Қаз КСР Министрлер Кеңесінің №1017 бұйрығында және Қазақ КСР Денсаулық сақтау министрінің 30/1-61 ж. №19 қаулы-сында «Туберкулез ауруына шалдыққандардың санын азайту мен алдын алу шараларын ұйымдастыру және емдеу жұмыстарын жүргізу туралы» бұйрығында осы жұмыстарды жүргізу мемлекет үшін маңызды деп көрсетілген. Қаулы бойынша облыстық денсаулық сақтау басқармасы аталған шараларды қалай жүргізу бойынша 1958-1961 жж. бойынша туберкулезбен сырқаттанатындар, ауыратындар және өлім көрсеткіші бойынша келесідей мәліметтерді ұсынады (1-кестені қараңыз):

Кесте 1 – 1958-1961 жж. Оңтүстік Қазақстан облысының туберкулез ауруы бойынша сырқаттану-шылар (жұқтырушылар) туралы мәлімет [10, 51-п.]

Жылдар	Көрсеткіш (10 000 адамға шаққанда)		
	Облыс	Шымкент қаласы	Республика
1958 ж.	13,5	23,2	29,3
1959 ж.	25,6	32,1	39
1960 ж.	24,5	32,7	34
1961 ж.	13,7	18	

1-кестедегі мәліметтер бойынша Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша туберкулез ауруымен сырқаттанушылар саны айтарлықтай артқан. Шымкент қаласы мен республика бойынша жалпы салыстырғанда ортадан сәл жоғары көрсеткішке ие. Бұл облыстың шалғай ауылдарында ауруға қарсы мекемелердің жоқтығы мен сырқаттанушылар туралы мәліметтің жоқтығына байланысты. Соңғы жылдары сырқаттанушыларды есепке алу, оларды емдеу шаралары айтарлықтай жақсарды (2-кестені қараңыз).

Кесте 2 – 1958-1961 жж. Оңтүстік Қазақстан облысының туберкулезбен ауыратын адамдар туралы мәлімет [11, 51-п.]

Жылдар	Көрсеткіш (10 000 адамға шаққанда)		
	Облыс	Шымкент қаласы	Республика
1958 ж.	44,1	94,3	123
1959 ж.	65,7	38	112,6
1960 ж.	90,7	35,2	98,8

Халықтың туберкулезбен зақымдануы, сондай-ақ сырқаттанушылық орташа республикалық көрсеткіштен төмен, бұл аудандардағы науқастарды толық есепке алмауына байланысты біршама жоғары. Бұл аурудың өршуін келесідей себептермен түсіндіруге болады: облысқа қарасты аудандар мен ауылдарда науқастарды тіркеу уақытынан кеш жүргізіледі және облыстық денсаулық сақтау басқармасына мәліметтер №281 форма бойынша кеш жіберіліп отырады. Мысалы, 1961 ж. Қаратас пен Созақ аудандары тек 2 айдың ғана мәліметтерін ұсынған, ал Пахта-Арал ауданы тек 3 айдың ғана мәліметтерін өткізген. Ал қалған аудандар мәліметтерді ұсынылған форма бойынша толық ақпаратты жолдамаған. Мәліметтердің толық ұсынылмауы бойынша туберкулезбен ауырушылардың саны аз аудандар Түлкібас, Келес, Қаратас және Ленгір мен Арыс қаласы. Бірақ, 1961 ж. Келес және Қаратас аудандары бойынша жүргізілген зерттеулер бойынша есепте ұсынылған көрсеткіштен көп адамдар сырқаттанатыны анықталды (3-кестені қараңыз) [11, 52-п.].

Кесте 3 – 1956-1960 жж. Оңтүстік Қазақстан облысының туберкулезден қайтыс болған адамдар туралы мәлімет [11, 52-п.]

Жылдар	Көрсеткіш (10 000 адамға шаққанда)	
	Шымкент қаласы	Республика
1956 ж.	6,2	6,4
1958 ж.	5,1	5,6
1959 ж.	4,2	6,3
1960 ж.	3,9	5,2

Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша туберкулезден келетін өлім саны жыл сайын төмендеген. Бұл аталған ауру түрі алғашқы кезеңінде тез анықталып, оның алдын алу үшін түрлі антибиотиктер мен дәрілер салынып, түрлі емдеу шаралары жүргізілгендіктен осындай аз санды құрап отыр. Ересектер мен жасөспірімдер көп жағдайда созылмалы туберкулезден қайтыс болса, ал балалар туберкулез менингитінен өлім құшады. Туберкулез менингиті бойынша шалғай ауылдардағы балаларда аурудың кеш анықталуына байланысты соңы өліммен аяқталады.

Облыс бойынша 1960-70 жж. туберкулез ауруының алдын алу мен таратпау туралы КСРО Денсаулық сақтау министрі С.В. Курашевтің бұйрығында тиісті шараларды қабылдауды тапсырады. Сергей Владимирович Курашев – 1959-1965 жж. КСРО Денсаулық сақтау министрі [12, 96-б.] қызметін атқарған кезде республика бойынша жұқпалы аурулардың алдын алу шараларын барынша біржүйеге келтірген болатын. Министр С.В. Курашевтың 1961 ж. шілде айындағы тапсырмасында Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша туберкулезге шалдыққандың үлесін 1970 ж. дейін азайтуды тапсырды. Ол бойынша 100 000 адамға шаққанда аурулар саны 25-30-дан артық болмауы тиіс. Ал сол кездегі ахуал бойынша аурулар саны 10-15 есе көп еді.

Туберкулез ауруы бойынша емдеу шаралары. Денсаулық сақтау министрінің бұйрықтары мен нұсқаулары бойынша емдеу шараларына баса назар аударылып отырды. Осындай негіздегі бұйрықта «Туберкулез ауруының алдын алу мен емдеу шараларын ұйымдастыру бойынша қалалық және ауылдық жерлерде, колледждер мен оқу орындарындағы 30 жасқа дейінгі қызметкерлерге егу жұмыстарын жүргізу» жұмыстарын жүргізу тапсырылды.

1961 жылы ауылдық және қалалық жерлердегі бұрын туберкулезбен ауырған немесе ауру белгілері жоқ тұрғындардың барлығына егу жұмыстары жүргізілді. Осындай егу жұмыстары барысында 1958 ж. халықтың 177.9% қамтылса, 1959 ж. 55.1%, 1960 ж. 56.3%, 1961 ж. алғашқы алты айында 12.5% (жаңа туылған нәрестелерді қосқанда) жоспар орындалды. Егу жұмыстарының жүргізілуі егде жастағы азаматтар үшін Түлкібас, Келес, Киров, Шаян, Шәуілдір, Созақ аудандарда төмен деңгейді көрсетті. Сонымен қатар, Ленгір мен Георгиев аудандары үшін де төмен деңгейде болды. Аталған жағдайлардың жиі кездесуіне байланысты Министрлер Кеңесі мен Денсаулық сақтау министрінің бұйрығы негізінде енді әрбір бала дүниеге келу орталықтарында, емханаларда және жергілікті жердегі емдеу орталықтарында арнайы штат ашылып, онда егу жұмыстарын медбике/фельдшердің атқаруына тапсырма берілді. Егу жұмыстарының төмен деңгейде жүргізілуіне байланысты министрлік тарапынан 2 топ құрылып, 2 ай бойы ауыл, аудан және қалаларды аралап, егу және қайта егу жұмыстарын жүргізді [11, 53-п.].

1960 жылы тексеріс жұмыстары Арыс, Келес, Киров аудандарында, 1961 жылы Қаратас (2 ай бойы), Келес, Сарыағаш, Ильич, Пахта-Арал аудандарында, 1961 жылы 21 қыркүйекте жылжымалы рентген аппараты Шәуілдер ауданында тексеріс жұмыстарын жүргізді [11, 54-п.].

Емдеу шараларының келесі маңызды қадамы – туберкулез ауруымен ауырғандарды рентген аппарата-тымен тексеру жұмыстары болып табылады. Аталған жұмысты жүзеге асыру үшін ең алдымен мектеп жасына дейінгі және жасөспірімдер, техникумдер мен жоғары оқу орындарының студенттері, мектеп пен оқу орындарының оқытушылары мен емдеу мекемелерінің қызметкерлері міндетті рентген аппаратынан тексеру жұмыстарынан өткізілу міндеттелді және жалпы халық 2 жылда 1 рет тексерістен өту керек болды.

Жыл сайын Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша жалпы тексерістен өтетін азаматтардың саны артып отырды. 1961 ж. рентген аппараты облыстағы №1 емдеу орталығында, №6 емдеу орталығында орналасты. Ал жекелеген қалалар бойынша флюорография аппараты Ленгір мен Арыс қалаларында және Ильич ауданында орналасты.

Кесте 4 – Облыс бойынша рентгендік тексерістен өткендер туралы мәлімет

Жыл	Рентгендік тексерістен өткендер (мың, адам)	Оның ішінде туберкулезбен ауыратындар (мың адам)
1958 жыл	139 200 адам	50 136 адам
1959 жыл	109 000 адам	84 976 адам
1960 жыл	169 976 адам	140 117 адам
1961 жыл (8 ай)	57 151 адам	Мәліметтер толық емес

Облыс бойынша рентгендік аппараттардан тексерісте өткен адамдар саны 1958, 1960 жылдары ғана жоғары деңгейде болса, 1959 және 1961 жылдары төмендеген (4-кестені қараңыз).

Туберкулезге қарсы күрестің облыс аумағына толық қамтуына байланысты Денсаулық сақтау министрінің бұйрығы негізінде толық күрес жұмыстарын жүргізу жоспары бекітілді. Ол бойынша ауру-мен күрестің басты жолы – ауруға шалдыққандарды ауруханада бөлек емдеу. Осы шараны жүзеге асыру үшін барлық ауылдық жерлерде, аудандар мен қалаларда ұзақ мерзімге арналған

диспансерлер орналаса бастады. 1952-1961 жылдары ауылдық, қалалық жерлерде ашылған диспансерлер туралы мәлімет кестеде берілген:

Кесте 5 – туберкулезбен күрес бойынша ашылған диспансерлер туралы мәліметтер

Жылдар	Туберкулез диспансерлері	Оның ішінде қалалық жерде	Оның ішінде ауылдық жерде
1952 жыл	8	2	-
1958 жыл	7	6	1
1959 жыл	8	6	2
1960 жыл	10	6	4
1961 жыл	12	6	6

Кестедегі мәліметтерге талдау жасау арқылы, 1959-1961 жж. диспансерлер санының артуы байқалады. Соңғы 3 жылдағы мәліметтер бойынша ауылдық жерлерде 5 жаңа диспансер ашылды; 1961 жылы Қаратас пен Шаян аудандарында жаңадан ашылды (5-кестені қараңыз) [11, 55-п.].

Туберкулез ауруы бойынша науқастарды оқшаулап, емдеу жұмыстарын жүзеге асыру үшін арнайы төсек орындар дайындалды. 1958-1961 жж. облыс бойынша күндізгі және санаториялық бөлімдердегі науқастарға арналған төсек-орындарының жалпы саны төмендегі кестеде көрсетілген:

Кесте 6 – туберкулезбен науқастанғандар үшін дайындалған төсек орындар туралы мәлімет

Жылдар	Төсек орындар саны	күндізгі	Санаториялық
1958 жыл	710	410	900
1959 жыл	768	468	300
1960 жыл	890	540	350
1961 жыл	1070	720	350

6-кестедегі мәліметтерге назар аударатын болса, төсек орындар санының артуы байқалады (6-кестені қараңыз). 1961 ж. Қаз КСР Денсаулық сақтау министрінің бұйрығы негізінде Оңтүстік Қазақстан облысына туберкулезбен күреске қосымша 210 төсек орын бөлінді. Оның 35-і Келес ауданына, 25-і Чайковский ауданына, 10-ы Созақ ауданы, 20-ы Қаратас ауданына жіберілді. Бұған қосымша төсек-орындар Сарыағаш ауданына – 25, Пахта-Арал ауданына – 25, Ильич ауданына – 15, Облыстық туберкулез диспансеріне – 50. Халықтың 8000-на төсек-орын саны 1.2-ден келуі керек еді. Бірақ облыс бойынша бұл көрсеткіш келесідей санды құрады: 1958 жылы – 0.4 төсек-орын; 1959 жылы – 0.5 төсек-орын; 1960 жылы – 0.6 төсек-орын; 1961 жылы – 0.6 төсек-орын. Қалалық жерлерде орташа көрсеткіш – 0.95-ке тең болса, ауылдық жерлерде – 0.25-ке тең болды [11, 55-п.]. Осылайша, 1950-1960 жж. облыс көлемінде туберкулезге қарсы емдеу шаралары жоғары деңгейде ұйымдастырылып, өз нәтижесін берді.

Фармацевтиканың қалыптасуы. Аптека ісі медицинаның дамуына байланысты қалыптасып, дамыды. Фармацевтика тарихының маңыздылығы оның фармацевтика ғылымының дамуындағы отандық ғалым-дардың рөлі мен жетістіктерін, олардың әлемдік ғылыми және техникалық прогрестегі орнын көрнекі ететіндігімен анықталады. Жалпы, республикада дәріхана желісінің қалыптасуы үздіксіз даму процесімен байланысты.

1938 жылдан бастап Қазглаваптекопарк басқармасы дәріхана пункттерін ұйымдастыруға кірісті, олар 1940 жылға қарай 326 болды. 1934-1940 жылдар аралығында қалаларда 61 дәріхана, ауылдық жерлерде 86 дәріхана ашылды. Алғашқы бесжылдықта Шымкент фармацевтикалық зауыты Қазақстанның фармацевтикалық өнеркәсібін дамыту үшін негіз болды. Зауыттың шикізат базасын зерттеуге және дамытуға Орта Азия университеті, Мәскеу химия-технологиялық институты тартылды. Д.И. Менделеева, сондай-ақ көрнекті кеңестік химик ғалымдар А.П.Орехов, А.Н. Бах, А.Е. Чичибабин. Қазақстанда алғаш рет жаңа фитохимиялық өндірістерді игеру мүмкіндігі пайда болды. 1938 жылы Шымкент химфармзаводы шығаратын дәрілік препараттардың номенклатурасы 14 атауға дейін өсті [6, 48-б.].

Облыстағы санитарлық-эпидемиялық шаралар жөнінде. Облыстағы санитарлық-эпидемиялық станцияның қызметі түрлі саланы қамтыды. Олардың ішінде облыстағы балабақша мен мектепке

дейінгі мекемелердің қызметі мен балалардың денсаулығын арттыру мақсатында атқарған қызметтері де үлкен маңызға ие болды. Санитарлық-эпидемиялық станция мекемесі Қазақ КСР Бас мемлекеттік санитарлық инспекторының берген нұсқаулары бойынша балалардың денсаулығын қамтамасыз етуде еңбек етті. 1959 ж. 7-желтоқсанында Қазақ КСР Бас санитар инспектор Э.А. Сарынованың атына жазылған баяндау хатта облыстық санитарлық-эпидемиялық станция «Мектеп жасына - дейінгі балаларды медициналық тексеру жұмыстарын одан әрі жақсарту» бойынша №7-37-1713 бұйрығы негізінде келесідей жұмыстарды жасағаны туралы баяндайды: «Оңтүстік Қазақстан облыстық санитарлық-эпидемиялық бақылау қызметінің бақылауында келесідей мекемелер кіреді: Балабақшалар – 119; балалар ясли – 98 (тұрақты), 454 (маусымдық); балалар үйі – 1». 1959-1960 жж. бойынша сан.-эпид. мекемесі халыққа білім беру бөлімімен кәсіподақ ұйымымен бірлескен зерттеулер нәтижесінде облыстың санитарлық-гигиеналық мәселесі тиімді шешімін тапқан [8, 45-п.].

Алайда, туберкулез ауруы бойынша эпидемиологиялық көрсеткіштердің төмендеуі қарқынды әлі де жеткіліксіз болып қалды, венерологиялық аурулармен сырқаттанушылықтың өсуіне жол берілді. Онко-логиялық науқастар мен психологиялық аурулары бар науқастар санының көбеюі ерекше алаңдаушылық туғызды. Балалар мен босандыру мекемелерінің материалдық базасы қанағаттанарлықсыз деңгейде болды. Перзентханалардың шамадан тыс жүктелуіне байланысты санитарлық-эпидемиологиялық режим-нен 2 есе асып түсті, бұл дауылдың жоғары ауруына әкелді. Денсаулық сақтау органдары жүргізіп жатқан шаралар халықтың, оның ішінде Оңтүстік Қазақстанда да денсаулығын сипаттайтын жекелеген көрсеткіштерді жақсартуға мүмкіндік берді. Осылайша, 70-ші жылдардың аяғы мен 80-ші жылдардың басында аймақтағы денсаулық сақтау жүйесінің жағдайы дамудың максималды деңгейіне жетті, содан кейін құлдырау басталып, 90-шы жылдардың басында дағдарыс болды.

Қорытынды. Оңтүстік Қазақстан облысының денсаулық сақтау жүйесінің қалыптасуына қатысты кешенді зерттеулер мен архивтік деректердегі мәліметтерді жүйелей келе, даму көрсеткішінің біркелкі болмағандығы анықталды. Сол себепті де әр кезеңдегі медициналық ахуалды зерттей келе оны 4 негізгі кезеңге бөліп қарастырдық. 1950-жылдары облыс пен оған қарасты аудандарда және ауылдық жерлерде соғыстан кейін жылдары медицина саласында төмен деңгей байқалса, ал 1960-1980 жж. жоғары көрсеткішке ие болды. Облыста 1950-1960 жылдары туберкулезбен күрес бойынша арнайы емдеу мекемелерін салу, рентгендік аппараттар мен міндетті екпе жұмыстарының жүргізілуімен және аурудың алдын алуда бөлек диспансерлердің салынуы жүзеге асырылды. 1970-1980 жж. жаңа медициналық мекемелер санының артуы, олардың материалдық-техникалық базасының жақсаруы, кадр мәселесінің шешілуі, медицина мамандарын даярлайтын оқу орындарының көбеюі, науқастарды есепке алу, уақытымен жүргізілетін егу жұмыстары бұлардың барлығы бұл саладағы өзгерістің орын алғандығын білдіреді. Кадрларды даярлау-мен жергілікті оқу орындары мен колледждер, ал жаңа медициналық мекемелер құрылысымен «Қазмемқұрылысжоба» мекемесі айналысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Здравоохранение в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945 гг.: Сб. док. и материалов / Отв. сост. Л.И. Завалищенко. – М.: Медицина, 1977. – 576 с.*
- 2. Исаев Г.И. История медицины и здравоохранения Советского Казахстана (библиографический указатель). Вып. 1. – Алма-Ата, 1957. – 52 с.*
- 3. Самарин Р.И. Очерки истории здравоохранения Казахстана. – Алма-Ата: Казгосиздат, 1958. – 162 с.*
- 4. Чокин А.Р. История и организация санитарно-эпидемиологической службы Казахстана (1830-1970). диссер. д.м.н. – Алма-Ата, 1967. – 329 с.*
- 5. Шарманов Т.Ш. Развитие здравоохранения в Казахстане. – Алма-Ата: Общество «Знание» Каз ССР, 1980. – 40 с.*
- 6. Субханбердин С.Х. Лекарственная помощь и история развития аптечного дела в Казахстане. – Алма-Ата, 1965. – 119 с.*
- 7. Шілдебай С.Қ., Жүнісбаев А.Ә. Қазақстандағы жұқпалы аурулар мен індеттерге қарсы күрес тарихы (1920-1936). – Алматы: Полиграфия-сервис и К, 2021. – 167 б.*
- 8. ОҚ ОМА. Қ. 134. Т. 2. Іс. 366. П. 40.*
- 9. История Научного центра сердечно-сосудистой хирургии им. А.Н. Бакулева / Под ред. Л.А. Бокерия. Изд. 4-е, дополненное. – М.: НЦССХ им. А.Н. Бакулева, 2016. – 828 с.*
- 10. ОҚ ОМА. Қ. 134. Т. 2. Іс. 502. П. 62.*

11. ОҚ ОМА. Қ. 134. Т. 2. Іс. 502. ІІ. 62.

12. Государственная власть СССР. Высшие органы власти и управления и их руководители. 1923-1991 гг. / Сост. В.И. Ивкин. – М.: Российская политическая энциклопедия, 1999. – 639 с.

References:

1. Zdravoohranenie v gody Velikoi Otechestvennoi voiny. 1941-1945 gg.: Sb. dok. i materialov [healthcare during the Great Patriotic War. 1941-1945: Sat. doc. and materials] / Otv. sost. L.I. Zavalishchenko. – М.: Medicina, 1977. – 576 s. [In Russian]
2. Isaev G.I. Istoriya mediciny i zdravoohraneniya Sovetskogo Kazahstana (bibliograficheskij ukazatel') [History of medicine and healthcare of Soviet Kazakhstan (bibliographic index)]. Vyp. 1. – Alma-Ata, 1957. – 52 s. [In Russian]
3. Samarin R.I. Ocherki istorii zdravoohraneniya Kazahstana [Essays on the history of healthcare in Kazakhstan]. – Alma-Ata: Kazgosizdat, 1958. – 162 s. [In Russian]
4. Chokin A.R. Istoriya i organizaciya sanitarno-epidemiologicheskoy sluzhby Kazahstan (1830-1970) [History and organization of the Sanitary and Epidemiological Service of Kazakhstan (1830-1970)]. disser. d.m.n. – Alma-Ata, 1967. – 329 s. [In Russian]
5. Sharmanov T.Sh. Razvitiye zdravoohraneniya v Kazahstane [Development of healthcare in Kazakhstan]. – Alma-Ata: Obshchestvo «Znanie» Kaz SSR, 1980. – 40 s. [In Russian]
6. Subhanberdin S.H. Lekarstvennaya pomoshch' i istoriya razvitiya aptechnogo dela v Kazahstane [Medical care and the history of pharmacy development in Kazakhstan]. – Alma-Ata, 1965. – 119 s. [In Russian]
7. Shildebaj S.Q., Zhunisbaev A.A. Qazaqstandagy zhyqpaly aurular men indetterge qarsy kyres tarihy (1920-1936) [History of the fight against infectious diseases and epidemics in Kazakhstan (1920-1936)]. – Almaty: Poligrafya-servis i K, 2021. – 167 b. [In Kazakh]
8. ОҚ ОМА. Қ. 134. Т. 2. Іс. 366. Р. 40. [In Kazakh]
9. Istoriya Nauchnogo centra serdechno-sosudistoj hirurgii im. A.N. Bakuleva [Scientific Center of Cardiovascular Surgery named after A.N. Bakulev] / Pod red. L.A. Bokeriya. Izd. 4-e, dopolnennoe. – М.: NCSSKH im. A.N. Bakuleva, 2016. – 828 s. [In Russian]
10. ОҚ ОМА. Қ. 134. Т. 2. Іс. 502. Р. 62. [In Kazakh]
11. ОҚ ОМА. Қ. 134. Т. 2. Іс. 502. Р. 62. [In Kazakh]
12. Gosudarstvennaya vlast' SSSR. Vysshie organy vlasti i upravleniya i ih rukovoditeli. 1923-1991 gg. [The state power of the USSR. The highest authorities and management and their leaders. 1923-1991] / Sost. V.I. Ivkin. – М.: Rossijskaya politicheskaya enciklopediya, 1999. – 639 s. [In Russian]